

การเขียนอ้างอิงทางวิชาการ

(ปรับปรุงล่าสุด วันที่ 1 ตุลาคม 2552)

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ

(หากประสงค์จะได้รับเอกสารหรือข้อมูลทั้งหมดนี้ในรูปแบบของ
Microsoft Word ที่นำไปปรับแต่งแก้ไขได้สะดวก โปรดส่งอีเมลมายัง

wirmail@yahoo.com หรือ wiruchmail@wiruch.com

จะจัดส่งให้ฟรีทันที หรือภายใน 3 วัน)

1. บทนำ

การที่จะทำให้ผลงานทางวิชาการได้รับการยอมรับจากผู้อ่าน ส่วนหนึ่งมาจากการเขียนอ้างอิงทางวิชาการซึ่งแบ่งเป็น (1) การอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา และ (2) การอ้างอิงแบบเชิงบรรณ โดยการอ้างอิงทางวิชาการเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งในเนื้อเรื่องของผลงานทางวิชาการที่แบ่งเป็น หนังสือ งานวิจัย และบทนิพนธ์ (บทนิพนธ์ มี 3 รูปแบบ ได้แก่ รายงาน (report) ภาคนิพนธ์ (term paper) และปริญญาานิพนธ์หรือวิทยานิพนธ์ (thesis)) สำหรับในที่นี้ มุ่งศึกษาเฉพาะการอ้างอิงแบบเชิงบรรณที่เป็นภาษาไทยเท่านั้น

การเขียนอ้างอิงแบบเชิงบรรณมีความสำคัญต่อการเขียนผลงานทางวิชาการ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเป็นวิชาการของผลงานทางวิชาการมิได้อยู่ที่เนื้อหาแต่เพียงอย่างเดียว แต่การเขียนอ้างอิงแบบเชิงบรรณของผลงานทางวิชาการนั้นก็มีส่วนเสริมความเป็นวิชาการ รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยประเมินค่าความน่าเชื่อถือของผลงานดังกล่าวด้วย ผลงานทางวิชาการที่มีการอ้างอิงแบบเชิงบรรณจะช่วยแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากงานเขียนประเภทอื่นที่ไม่มีการอ้างอิง เช่น หนังสือพิมพ์ หรือหนังสือนวนิยาย นอกจากนี้ การอ้างอิงแบบเชิงบรรณยังมีความสำคัญที่ช่วยบอกแหล่งที่มาของข้อมูลหรือข้อความที่นำมาอ้างอิง ช่วยอธิบายรายละเอียดของคำหรือข้อความเพิ่มเติม และยังสามารถใช้โยงให้ผู้อ่านไปดูเพิ่มเติมที่เรื่องอื่นได้อีกด้วย

ในการเขียนผลงานทางวิชาการ เช่น หนังสือ บทความ งานวิจัย และรายงาน ใด มีหลักสากลที่นักเขียน นักศึกษา และผู้เขียนควรยึดถือและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คือ เมื่อผู้เขียนคัดลอกข้อความหรือแนวคิดของผู้อื่นมา ผู้เขียนจะต้องมีการอ้างอิงไว้ด้วย แต่เท่าที่ผ่านมามีการเขียนอ้างอิงแบบเชิงบรรณได้สร้างปัญหาและความยุ่งยากให้กับผู้เขียนมาก

พอสมควร ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการเขียนอ้างอิงแบบเชิงอรรถมีหลายรูปแบบ หลายแนวทาง หรือมีความแตกต่างกัน โดยแต่ละสถาบัน แต่ละสาขาวิชา ได้กำหนดแนวทางและหลักเกณฑ์ของตนเองไว้แตกต่างกัน การเขียนอ้างอิงแบบเชิงอรรถยังมีรายละเอียดปลีกย่อยเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ผู้เขียนผลงานทางวิชาการควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดอีกด้วย

การอ้างอิงแบบเชิงอรรถในที่นี้ ครอบคลุม 13 หัวข้อ ดังนี้

1. บทนำ
2. ความหมาย
3. วิธีการอ้างอิง
4. วัตถุประสงค์ของการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ
5. ประโยชน์ของการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ
6. การอ้างอิงแบบเชิงอรรถแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการอ้างอิง
7. การอ้างอิงแบ่งตามรูปแบบการเขียน
8. วิธีการใส่หมายเลขการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ
9. วิธีการพิมพ์การอ้างอิงแบบเชิงอรรถ
10. แบบแผนการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ
11. การลงรายการเชิงอรรถซ้ำ
12. การเลือกแหล่งอ้างอิง
13. บทสรุป

2. ความหมาย

ก่อนอื่นควรเข้าใจความหมายของการอ้างอิง และความหมายของการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

2.1 การอ้างอิง หมายถึง การแสดงให้เห็นถึงแหล่งที่มาของข้อมูล ข้อความ หรือแนวคิดที่นำมาใช้ในการเขียนเอกสารทางวิชาการ เช่น หนังสือ บทความ งานวิจัย และบทนิพนธ์ รวมทั้งยังหมายถึงการแสดงหรืออธิบายเพิ่มเติมในรายละเอียดของคำ ข้อความ หรือแนวคิด รวมทั้งเป็นการบอกให้ผู้อ่านไปดูหรือค้นคว้าเพิ่มเติมที่เรื่องอื่นอีกด้วย การอ้างอิงในที่นี้แบ่งเป็น 2 แบบ ได้แก่

2.1.1 การอ้างอิงแบบแทรกบทในเนื้อหา หรือการอ้างอิงแทรก อาจเรียกว่า การอ้างอิงประกอบในเนื้อเรื่อง เป็นการระบุแหล่งที่มาไว้ในวงเล็บซึ่งผู้เขียนเขียนแทรกประกอบอยู่ในเนื้อหาของเอกสารทางวิชาการ แบ่งย่อยเป็น การอ้างอิงแบบใส่เฉพาะหมายเลขและแบบใส่นาม-ปี

2.1.2 การอ้างอิงแบบเชิงอรรถ ดังจะอธิบายต่อไป

2.2 การอ้างอิงแบบเชิงอรรถ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า footnotes หมายถึง การอ้างอิงด้วยข้อความไว้ที่ส่วนล่างสุดของหน้ากระดาษของเอกสารทางวิชาการ เป็นการอ้างอิงโดยใส่หมายเลขไว้ 2 แห่ง เป็นคู่ ๆ เรียงตามลำดับกันไป โดยแห่งแรก ใส่หมายเลขกำกับไว้ท้ายคำ ข้อความ หรือแนวคิดที่คัดลอกมาใช้ในการเขียนหนังสือ บทความ งานวิจัย และบทนิพนธ์ อีกแห่งหนึ่ง ใส่หมายเลขเดียวกันไว้ในรายการเชิงอรรถที่ส่วนล่างสุดของหน้ากระดาษ และอยู่ใต้เส้นคั่นซึ่งยาว 2 นิ้ว หรือ 5 เซนติเมตร โดยหมายเลขจะอยู่ในบรรทัดแรกของรายการเชิงอรรถแต่ละเชิงอรรถ และบรรทัดแรกนั้นจะย่อหน้าห่างจากขอบซ้ายของหน้ากระดาษประมาณ 7 ตัวอักษร ส่วนบรรทัดต่อ ๆ ไปทุกบรรทัดของแต่ละเชิงอรรถให้เขียนชิดขอบซ้ายสุดของหน้ากระดาษ โปรตุเกตุภาพที่ 1 ประกอบ

3. วิธีการอ้างอิง

วิธีการอ้างอิงอาจจัดแบ่งเป็น 2 วิธี หรือ 3 วิธีก็ได้ ขึ้นอยู่กับแต่ละสถาบันว่ามีมุมมองอย่างไรและจะจัดแบ่งอย่างไร ตัวอย่างเช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹ และมหาวิทยาลัยศิลปากร² แบ่งการอ้างอิงออกเป็น 2 วิธี ได้แก่ (1) การอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา และ (2) การอ้างอิงแบบเชิงอรรถ ในขณะที่บางสถาบัน เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช³ แบ่งเป็น 3 วิธี ได้แก่ (1) เชิงอรรถ (2) การอ้างอิงแทรกปนเนื้อหา และ (3) บรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิง⁴ สำหรับในที่นี้ยึดถือการอ้างอิงที่แบ่งเป็น 2 วิธีดังกล่าวไว้แล้ว

4. วัตถุประสงค์ของการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

¹ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้าเดิม.

² บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. เล่มเดิม. หน้า 31.

³ สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. เล่มเดิม, หน้า 204.

⁴ บรรณานุกรม (bibliographies) หรือเอกสารอ้างอิง (references) เป็นการอ้างอิงไว้ท้ายสุดหรือเป็นส่วนประกอบส่วนท้ายของผลงานวิชาการที่จะต้องมีการบรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิงเสมอ จะขาดมิได้ เพราะเป็นส่วนอ้างอิงหรือหลักฐาน พยานยืนยันความถูกต้องและเชื่อถือได้ของผลงานนั้น ตลอดจนเป็นส่วนขยายที่จะทำให้ผู้อ่านได้หาอ่านเพิ่มเติม อันเป็นการทำความเข้าใจความกระจ่างในเรื่องนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยบรรณานุกรมนั้น เป็นการรวมรายการเอกสาร หนังสือ รวมทั้งโสตทัศน และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทั้งหลายที่ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้ามาทั้งหมดแม้ว่าจะไม่ได้คัดลอกข้อความมาไว้ในรายงานก็ตาม ส่วนเอกสารอ้างอิงนั้น นิยมใช้กับรายการเอกสารสิ่งพิมพ์ โสตทัศน เฉพาะที่คัดลอกและยกมาอ้างอิงในเนื้อหา

การอ้างอิงแบบเชิงอรรถมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

4.1 เพื่อช่วยให้ผู้อ่านได้รู้แหล่งที่มาของข้อมูลและหลักฐาน เป็นการที่ผู้เขียนนำคำ ข้อความ หรือแนวคิดของข้อความมาใช้อ้างอิงประกอบการเขียนผลงานทางวิชาการ เช่นนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนมีจรรยาบรรณ ให้เกียรติ หรือรับรู้สิทธิในการเป็นเจ้าของคำ ข้อความ หรือแนวคิดของผู้อื่นซึ่งได้ริเริ่มก่อน

4.2 เพื่อช่วยอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมหรือขยายความ เป็นการอธิบายคำ ข้อความ หรือแนวคิดที่นำมาอ้างอิงเพิ่มเติม อันจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวเพิ่มมากขึ้น

4.3 เพื่อช่วยให้ค้นคว้าหารายละเอียดและหลักฐานเพิ่มเติมได้ อันจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น และยังช่วยตรวจสอบหลักฐานเดิมอีกด้วย

4.4 เพื่อช่วยประเมินค่าและเพิ่มคุณค่าของข้อมูล และผลงานทางวิชาการของผู้เขียน เท่ากับเป็นการช่วยยืนยันหรือทำให้ผลงานทางวิชาการนั้นมีน้ำหนัก มีคุณค่า และเพิ่มพูนความน่าเชื่อถือทางวิชาการมากขึ้น

5. ประโยชน์ของการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

จากวัตถุประสงค์ของการอ้างอิงแบบเชิงอรรถที่ผ่านมาทำให้เห็นได้ว่า การอ้างอิงแบบเชิงอรรถมีประโยชน์ต่อผู้เขียนและผู้อ่านหลายอย่าง คือ ไม่เพียงช่วยบอกแหล่งที่มาของข้อมูลและหลักฐานที่นำมาใช้อ้างอิงเท่านั้น ยังช่วยอธิบายรายละเอียดของคำ ข้อความ หรือแนวคิดเพิ่มเติม ซึ่งเรียกว่า “เชิงอรรถขยายความ” และใช้อ้างอิงเพื่อช่วยโยงให้ผู้อ่านไปดูหรือค้นคว้าหารายละเอียดเพิ่มเติมที่เรื่องอื่น ซึ่งเรียกว่า “เชิงอรรถโยง” ยิ่งไปกว่านั้น ยังช่วยเพิ่มคุณค่าให้แก่ผลงานทางวิชาการด้วย

6. การอ้างอิงแบบเชิงอรรถแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการอ้างอิง

การอ้างอิงแบบเชิงอรรถถ้าแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการอ้างอิง จะแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

6.1 เชิงอรรถสำหรับอ้างอิง เป็นเชิงอรรถที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงแหล่งที่มาของข้อมูลและหลักฐานที่นำมาใช้ประกอบการเขียนรายงาน (โปรดดูภาพที่ 1 เชิงอรรถที่ 3)

6.2 เชิงอรรถสำหรับขยายความ หรือเชิงอรรถเสริมความ หรือเชิงอรรถอธิบายความ เป็นเชิงอรรถที่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ขยายข้อความ คำศัพท์เฉพาะ หรือความหมายในเนื้อเรื่องบางตอน อันจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจกว้างขวางเพิ่มขึ้น (โปรดดูภาพที่ 1 เชิงอรรถที่ 2)

6.3 เชิงอรรถสำหรับโยง เป็นเชิงอรรถที่มีวัตถุประสงค์เพื่อโยงหรืออ้างถึงเรื่องที่ เคยกล่าวและจำเป็นต้องการกล่าวซ้ำ โดยผู้เขียนไม่ต้องการเขียนซ้ำอีก แต่ใช้เชิงอรรถแทน เพื่อให้พลิกกลับไปดูในหน้าที่เคยกล่าวไว้แล้ว (โปรดดูภาพที่ 1 เชิงอรรถที่ 1)

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการอ้างอิงแบบเชิงอรรถที่แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการอ้างอิงทั้ง 3 ประเภท คือ เชิงอรรถสำหรับอ้างอิง เชิงอรรถสำหรับขยายความ และเชิงอรรถสำหรับโยง

26

การอ้างอิงมีความสำคัญต่อการเขียนรายงานอย่างยิ่ง¹ การอ้างอิงมีหลายแบบ โดยทั่วไป จะจัดทำเป็นคู่มือของแต่ละสถาบันการศึกษา² เช่น คู่มือการพิมพ์วิทยานิพนธ์ นอกจากนี้ ในแต่ละศาสตร์จะมีคู่มือที่นิยมใช้เป็นของตนเอง หรือวารสารวิชาการหลายเล่ม กำหนดรูปแบบการอ้างอิงไว้เป็นแนวทางของตน³

¹โปรดดู ความสำคัญและจำเป็นของการอ้างอิงแบบเชิงอรรถในหัวข้อ 1.1 หน้า 1 ข้างต้น

²เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ต่างมีแนวทางหรือแบบการอ้างอิงของตนเอง แต่หลักเกณฑ์ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน

³มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, เทคนิคการเขียน การพิมพ์ และการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542), หน้า 207.

การเขียนอ้างอิงแบบเชิงอรรถสำหรับขยายความและเชิงอรรถสำหรับโยงนั้น เป็นการเขียนตามปรกติ ไม่ค่อยมีหลักเกณฑ์ยุ่งยากมากนัก แต่การเขียนอ้างอิงแบบเชิงอรรถสำหรับอ้างอิงนั้น มีปัญหายุ่งยากที่ต้องปฏิบัติตามรูปแบบและหลักเกณฑ์การ

เขียนอย่างเคร่งครัด ฉะนั้น ต่อไปนี้จะกล่าวเฉพาะการเขียนอ้างอิงแบบเชิงบรรณานุกรมสำหรับอ้างอิงเป็นหลัก

7. การอ้างอิงแบบเชิงบรรณานุกรมแบ่งตามรูปแบบการเขียน

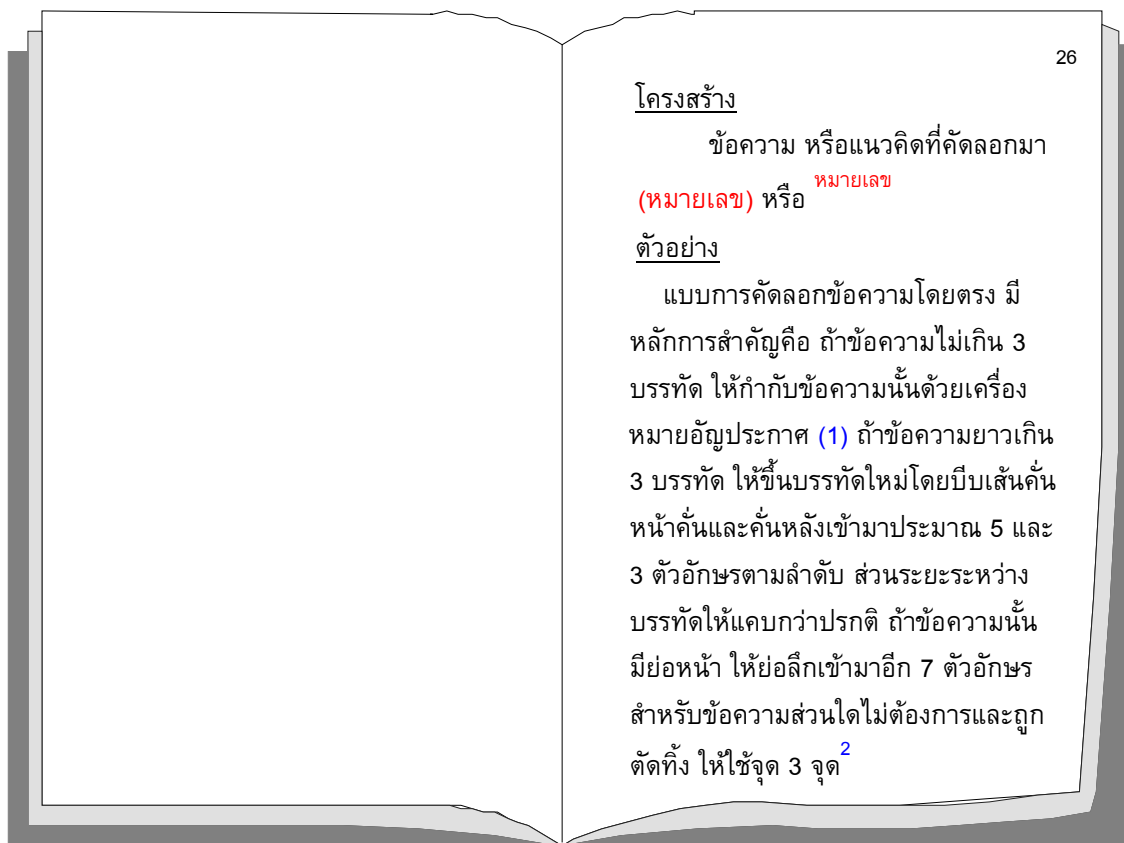
การอ้างอิงถ้าแบ่งตามรูปแบบการเขียนอย่างกว้าง ๆ อาจแบ่งได้เป็น 2 แบบ ได้แก่ การอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา หรือการอ้างอิงแทรก และการอ้างอิงแบบแยกออกจากเนื้อหา หรือการอ้างอิงแบบเชิงบรรณานุกรม ดังจะได้อธิบายตามลำดับ

7.1 การอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา หรือการอ้างอิงแทรก การเขียนอ้างอิงแบบนี้จะใส่เชิงบรรณานุกรมไว้ในวงเล็บเป็นส่วนประกอบของเนื้อเรื่อง และจะเข้าร่วมหรือต้องสัมพันธ์กับบรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิงที่อยู่ในส่วนท้ายสุดของเอกสารทางวิชาการเสมอ การอ้างอิงแบบนี้ทำได้ง่ายและสะดวก เพียงเขียนหมายเลขบรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิง หรือเขียนเฉพาะหมายเลข หรือเขียนนาม-ปี แทรกไว้ในเนื้อหาเท่านั้น แต่มีข้อเสียคือ เป็นการอ้างอิงที่ขาดรายละเอียด ถ้าต้องการทราบรายละเอียดต้องพลิกข้ามหน้าไปดูที่บรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิงที่อยู่ในส่วนท้ายของเอกสารทางวิชาการนั้น ทำให้เสียเวลาในการอ่าน ยิ่งถ้าเป็นหนังสือที่มีความหนาและมีหลายบท อาจทำให้พลิกไปดูผิดบทได้ง่าย นอกจากนี้ จะยังสร้างความยุ่งยากและอ่านยากมากขึ้น ถ้าเป็นกรณีที่มีบรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิงมาก ก็อาจทำให้ผู้เขียนหลงลืมได้ง่าย เช่น ผู้เขียนได้ทำอ้างอิงแบบนี้ไว้แล้วแต่ไม่ได้นำไปเขียนไว้ในบรรณานุกรม และถ้าเป็นกรณีที่ผู้เขียนคนเดียวแต่เขียนหนังสือหลายเล่มในปีเดียวกันแล้ว ยิ่งสร้างปัญหาให้กับผู้เขียนและผู้อ่านมากขึ้น การเขียนอ้างอิงแบบประกอบในเนื้อหานี้มีแนวโน้มว่าจะมีส่วนเสียมากกว่าส่วนดีถ้านำไปใช้อย่างไม่เหมาะสม ไม่รัดกุม และไม่ถูกต้อง

การเขียนอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหายังแบ่งย่อยเป็น 2 ระบบ ได้แก่ ระบบใส่เฉพาะหมายเลข และระบบใส่นาม-ปี ดังนี้

7.1.1 ระบบใส่เฉพาะหมายเลข การเขียนอ้างอิงระบบนี้จะใส่เฉพาะหมายเลขของบรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิงแทรกไว้ในส่วนเนื้อหา พร้อมกันนั้น ในส่วนของบรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิงจะต้องใส่หมายเลขไว้ด้วย หมายเลขที่ใส่นี้จะต้องเป็นหมายเลขเดียวกัน ฉะนั้น บรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิงที่ใช้กับการเขียนอ้างอิงระบบนี้จึงต้องเรียงลำดับหมายเลขด้วย การใส่หมายเลขแทรกไว้ในเนื้อหาอาจใส่ไว้ในวงเล็บ หรือใส่ไว้เหนือข้อความก็ได้ แต่ในเอกสารใดเอกสารหนึ่ง ผู้เขียนจะต้องเลือกเพียงระบบเดียว โปรดดูตัวอย่างในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการเขียนอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา หรือการอ้างอิงแทรกแบบใส่เฉพาะหมายเลข ซึ่งอาจใส่หมายเลขไว้ในวงเล็บ หรือใส่ไว้เหนือข้อความ

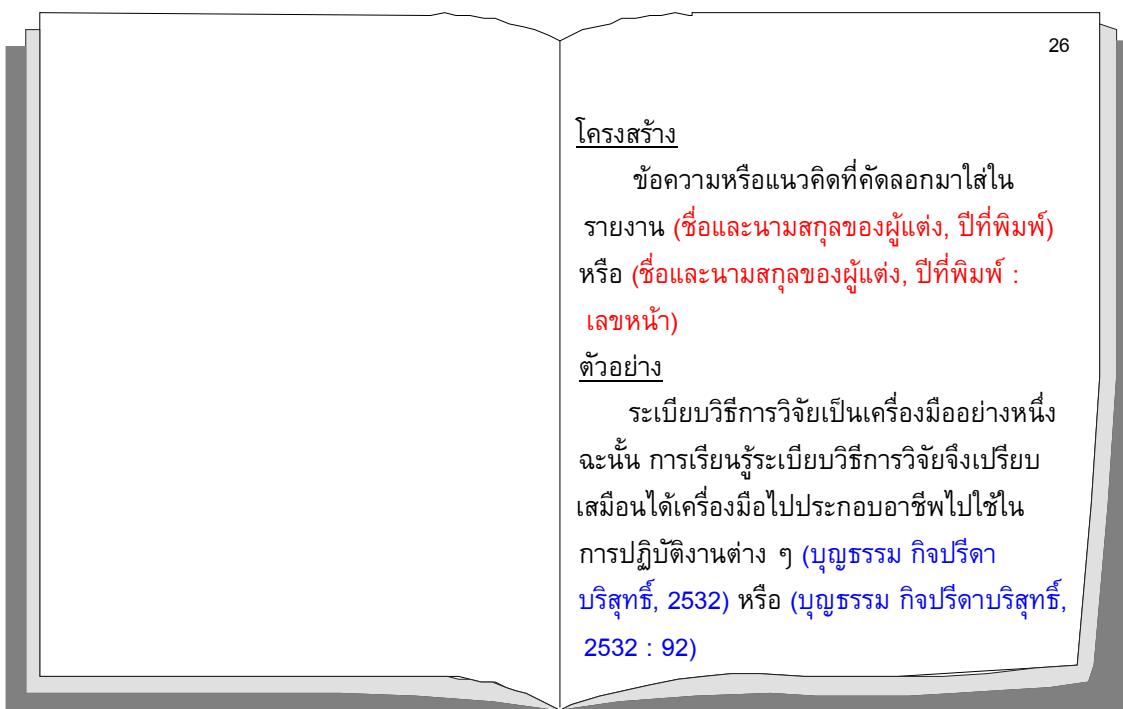
ในบรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิงที่อยู่ส่วนท้ายของผลงานทางวิชาการ ผู้เขียนต้องเขียนไว้ด้วยว่า

(1) หรือ² วัลลภ สวัสดิวัลลภ. **เทคนิคการค้นคว้าและเรียบเรียงรายงาน และผลงานทางวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจ เทรตติง, 2538. (บางสถาบันอาจกำหนดให้ใส่ปีที่พิมพ์ไว้ข้างหน้า หรือใส่เลขหน้าไว้ข้างท้าย ด้วยก็ได้)

7.1.2 ระบบใส่นาม-ปี เป็นระบบที่ใส่ชื่อและนามสกุลของผู้แต่งกับปีที่พิมพ์ เผยแพร่เท่านั้น หรือใส่ชื่อและนามสกุลของผู้แต่ง ปีที่พิมพ์เผยแพร่ และเลขหน้า (อย่างไรก็ตาม จะเห็นบ่อยครั้งที่ใส่เฉพาะปีที่พิมพ์ โดยไม่มีเลขหน้า ซึ่งถือว่าการอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหาที่ไม่สมบูรณ์หรือไม่ชัดเจน) โดยใส่ไว้ในวงเล็บต่อจากข้อความ ระบบนี้เป็นที่นิยมใช้ใน

ปัจจุบันมากพอสมควร เพราะทำได้สะดวกประหยัดเนื้อที่ในการจัดพิมพ์ มีแบบแผนเป็นสากล
ง่ายแก่การศึกษาและปฏิบัติ โปรดดูตัวอย่างในภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ตัวอย่างการเขียนอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา หรือการอ้างอิงแทรกระบบใส่ नाम-ปี

ในบรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิงที่อยู่ส่วนท้ายของเอกสารทางวิชาการ
ผู้เขียนต้องเขียนไว้ด้วยว่า

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธ์. **คู่มือการวิจัย : การเขียนรายงานการวิจัยและ**
วิทยานิพนธ์. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532. (บางสถาบันอาจกำหนดให้ใส่ปีที่พิมพ์ไว้ข้างหน้า)

สืบเนื่องจากผู้เขียนมีความเห็นว่า การเขียนอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา
หรือเรียกว่า การอ้างอิงแทรก มีข้อบกพร่องมาก เช่น ขาดรายละเอียด ขาดความชัดเจน และ
สะดวกต่อผู้เขียนอ้างอิงแทรกแต่สร้างความลำบากและสับสนให้แก่ผู้อ่าน เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้เขียน
จึงขอเสนอตัวอย่างการเขียนอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา ระบบใส่ नाम-ปี ซึ่งผู้เขียนได้ปรับปรุง
ให้ชัดเจน ครบคลุม และทันสมัยขึ้น ดังนี้

**หนึ่ง การเขียนอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา หรือการเขียนอ้างอิง
แทรก กรณีนำมาจากหนังสือ**

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2545: 39-40) ในหนังสือ เรื่อง “แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ : การประยุกต์และการพัฒนา” (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์เพช) (ขอให้เขียนจังหวัด และสำนักพิมพ์ เพิ่มขึ้นด้วย เพื่อจะได้นำไปใส่ไว้ในบรรณานุกรมได้ง่าย)

**สอง การเขียนอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา หรือการเขียนอ้างอิง
แทรก กรณีนำมาจากบทความ**

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2545: 39-40) ในบทความ เรื่อง “เทคนิคการเขียนงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์” (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์เพช) (ขอให้เขียนจังหวัด และสำนักพิมพ์ เพิ่มขึ้นด้วย เพื่อจะได้นำไปใส่ไว้ในบรรณานุกรมได้ง่าย)

**สาม การเขียนอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา หรือการเขียนอ้างอิง
แทรก กรณีนำมาจากวิทยานิพนธ์**

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2545: 50) ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบล”

วีณา มโนหมั่นศรัทธา (2548: 18) ในวิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เรื่อง “การพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการของกรุงเทพมหานคร”

ทิพาวดี เมฆสุวรรณ (2538: 2) อ้างใน ศศิพันธุ์ เอียดเอื้อ (2549: 21) วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การเปรียบเทียบการบริหารจัดการตามแนวทางการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการของจังหวัดกระบี่กับการบริหารราชการจังหวัดในอดีต”

กิติมา ปรีดีดิลก (2532: 33-34) อ้างใน เรวดี รวงผึ้งหลวง (2549: 14) วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การบริหารจัดการด้านการประสานงานของกรมกิจการพลเรือนทหารกองบัญชาการทหารสูงสุด”

หมายเหตุ ขอให้สังเกตว่า เมื่อใดก็ตาม ที่เขียนการอ้างอิงแทรกโดยใช้คำว่า “อ้างใน” จะต้องมีการอ้างอิงหมายเลขปี และหมายเลขหน้า จำนวน 2 แห่งเสมอ

นอกจากนี้ ในทุกอ้างอิงแทรก หากมีการอ้างอิงที่ไม่สมบูรณ์ เช่น ในกรณีที่ไม่มี หรือไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ หรือไม่ปรากฏหมายเลขหน้า หรือไม่ปรากฏชื่อสำนักพิมพ์ หรือไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ หรือจังหวัด ให้เขียนไว้ว่า ไม่ปรากฏ..... ด้วยเสมอ ดังตัวอย่าง

กิติมา ปรีดีดิลก (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ : 33-34) อ้างใน เรวดี รวงผึ้งหลวง (2549: 33-34) วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การบริหารจัดการด้านการประสานงานของกรมกิจการพลเรือนทหารกองบัญชาการทหารสูงสุด”

กิตติมา ปรีดีติติก (2532: ไม่ปรากฏหมายเลขหน้า) อ้างใน เรวดี รวงผึ้ง หลวง (2549: 33-34) วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การบริหารจัดการด้านการประสานงานของกรม กิจการพลเรือนทหารกองบัญชาการทหารสูงสุด”

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2545: 39-40) ในบทความ เรื่อง “เทคนิคการเขียน งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์” (กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์) เอกสารถ่ายสำเนา (ขอให้ เขียนจังหวัด และสำนักพิมพ์ เพิ่มขึ้นด้วย เพื่อจะได้นำไปใส่ไว้ในบรรณานุกรมได้ง่าย)

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2545: 39-40) ในบทความ เรื่อง “เทคนิคการเขียน งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์” (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ หรือจังหวัด : สำนักพิมพ์โพธิ์เพช) เอกสาร ถ่ายสำเนา (ขอให้เขียนจังหวัด และสำนักพิมพ์ เพิ่มขึ้นด้วย เพื่อจะได้นำไปใส่ไว้ใน บรรณานุกรมได้ง่าย)

สี่ การเขียนอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา หรือการเขียนอ้างอิงแทรก เว็บไซต์ กรณีที่ 1 (ในกรณีที่ชื่อของนักวิชาการอื่นปรากฏอยู่ในเอกสารที่นำมาอ้างอิง)

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2550) ในบทความ เรื่อง “การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ความหมายของการบริหารการจัดการ การบริหารการพัฒนา และการบริหารจัดการ” สืบค้น วันที่ 20 มิถุนายน 2550 จาก <http://www.wiruch.com> (ขอให้สังเกตว่า การอ้างอิงจากเว็บไซต์ ใส่เฉพาะปี พ.ศ. ที่เขียน แต่ไม่มีเลขหน้า)

ห้า การเขียนอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหา หรือการเขียนอ้างอิงแทรก จากเว็บไซต์ กรณีที่ 2

สมพงศ์ เกษมสิน (2514: 13-15) อ้างใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2550) บทความ เรื่อง “การวิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายของการบริหารการจัดการ การบริหาร การพัฒนา และการบริหารจัดการ” สืบค้นวันที่ 20 มิถุนายน 2550 จาก <http://www.wiruch.com>

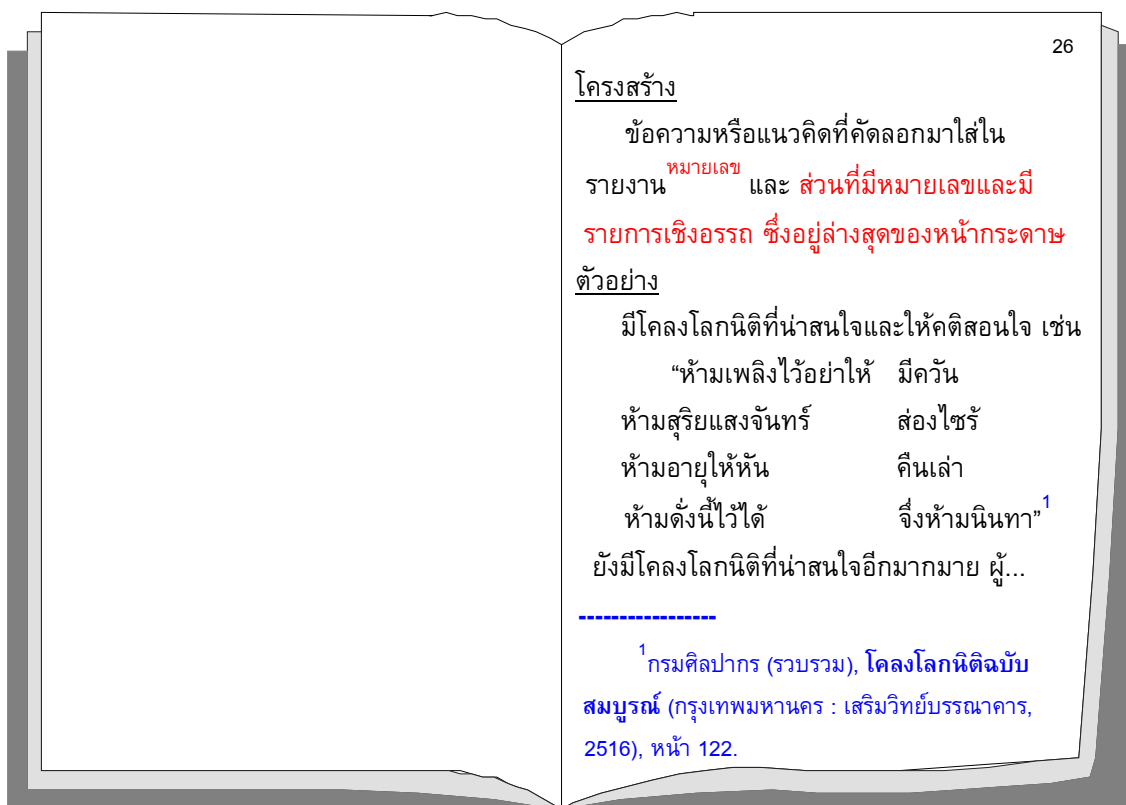
7.2 การอ้างอิงแบบแยกออกจากเนื้อหา หรือการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ มี หลักการเขียนที่ประกอบด้วย 2 ส่วน ที่ต้องมีอยู่ควบคู่กัน ไม่อาจขาดส่วนใดส่วนหนึ่งได้ ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง ใส่หมายเลขเชิงอรรถกำกับไว้เหนือข้อความในเนื้อเรื่อง โดยยกให้สูงประมาณครึ่งช่วงบรรทัดพิมพ์ ไม่นิยมใส่ไว้ในวงเล็บ

ส่วนที่สอง เป็นรายการเชิงอรรถที่เขียนเป็นข้อความไว้ที่ส่วน ล่างสุดของหน้ากระดาษ ประกอบด้วยหมายเลขกำกับเชิงอรรถที่เขียนยกขึ้นสูงและต้องเป็น หมายเลขเดียวกันกับส่วนที่หนึ่ง และข้อความที่เขียนด้วยตัวอักษรที่มีขนาดเล็กกว่าตัวอักษร ปรกติที่ใช้ในการเขียนเอกสารทางวิชาการ โดยรายการเชิงอรรถทั้งหมดนี้เขียนไว้ได้เส้นกั้นซึ่ง ยาว 5 เซนติเมตร หรือ 2 นิ้ว บรรทัดแรกของรายการเชิงอรรถแต่ละเชิงอรรถต้องย่อหน้า

ประมาณ 7 ตัวอักษร ส่วนบรรทัดต่อ ๆ ไปทุกบรรทัดของแต่ละเชิงอรรถ ต้องขีดด้านซ้ายสุดของหน้ากระดาษ โปรตุเกสที่ 4 ประกอบ

ภาพที่ 4 ตัวอย่างการเขียนอ้างอิงแบบแยกออกจากเนื้อหา หรือการเขียนอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

เนื่องจากการอ้างอิงแบบแยกออกจากเนื้อหา หรือการอ้างอิงแบบเชิงอรรถที่กล่าว
มานี้ เป็นการอ้างอิงที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายและใช้สืบต่อกันมานาน มีความชัดเจน
เข้าใจง่าย อ่านง่าย มองเห็นชัดเจน และประหยัดเวลาในการอ่าน ผู้เขียนจึงนำวิธีการใส่
หมายเลขการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ และวิธีการพิมพ์การอ้างอิงแบบเชิงอรรถ และแบบแผนการ
อ้างอิงแบบเชิงอรรถ มาอธิบายตามลำดับด้วย

8. วิธีการใส่หมายเลขการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

แบ่งเป็น 3 วิธี ดังนี้

8.1 การใส่หมายเลขกำกับเชิงอรรถเรียงตามลำดับทั้งเล่ม โดยเริ่มจากหมายเลข 1 ต่อเนื่องกันไปตลอดทั้งเล่มหรือตลอดทั้งผลงานทางวิชาการนั้น วิธีนี้ไม่เป็นที่นิยมใช้กับหนังสือหรือรายงานยาว ๆ เพราะหมายเลขกำกับเชิงอรรถจะมีมาก ค่อยืดยาว อาจสับสนได้ง่าย และถ้ามีการแก้ไขไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มหรือตัดเชิงอรรถบางรายการหรือบางหมายเลขออก ทำให้ต้องแก้ไขทั้งเล่ม เสียเวลามาก

8.2 การใส่หมายเลขกำกับเชิงอรรถเรียงเฉพาะบท วิธีนี้จะใส่หมายเลขกำกับเรียงลำดับเป็นบท ๆ พอขึ้นบทใหม่ก็เริ่มต้นหมายเลข 1 ใหม่ กล่าวคือ บทที่ 1 ใส่เลขกำกับเชิงอรรถเริ่มจากหมายเลข 1 และต่อเนื่องไปจนจบบท เมื่อขึ้นบทที่ 2 และบทต่อ ๆ ไป ก็ใส่เลขกำกับเชิงอรรถตั้งต้นใหม่โดยเริ่มต้นด้วยหมายเลข 1 ใหม่ วิธีนี้ได้รับความนิยมพอสมควร หมายเลขกำกับเชิงอรรถมีจำนวนไม่มาก แก้ไข ตัด หรือเพิ่มหมายเลขเชิงอรรถได้ง่ายพอสมควร

8.3 การใส่หมายเลขกำกับเชิงอรรถเรียงเฉพาะหน้า เป็นการใส่หมายเลขที่จบลงเฉพาะหน้าหนึ่ง ๆ ไม่ต่อเนื่องไปถึงหน้าอื่น พอขึ้นหน้าใหม่ก็จะใส่หมายเลขเริ่มต้นใหม่ เช่น หน้า 1 มีเชิงอรรถอยู่ 2 รายการ ก็ใส่หมายเลข 1 และ 2 เมื่อขึ้นหน้า 2 และมีการอ้างอิงอีก หมายเลขกำกับเชิงอรรถก็จะขึ้นด้วยเลข 1 ใหม่ วิธีนี้เหมาะสำหรับหนังสือหรือรายงานที่มีเชิงอรรถในแต่ละบทเป็นจำนวนมาก ทำให้สะดวกในการแก้ไข เปลี่ยนแปลง หรือตัดหมายเลขการที่จะเลือกใส่หมายเลขการอ้างอิงแบบเชิงอรรถตามวิธีใดขึ้นอยู่กับความสะดวกและความต้องการของผู้เขียน ตลอดจนจนสถาบันการศึกษา แต่พอที่จะกล่าวได้ว่า การเขียนผลงานทางวิชาการ เช่น รายงานแบบบทความหรือกึ่งบทความมักนิยมใช้วิธีที่หนึ่งและวิธีที่สาม

9. วิธีการพิมพ์การอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

มี 2 วิธี

9.1 การพิมพ์เชิงอรรถไว้ท้ายหน้าแต่ละหน้า หรือไว้ที่ส่วนล่างสุดของแต่ละหน้าที่คัดลอกข้อความหรือแนวคิดมา วิธีนี้จะมีเชิงอรรถปรากฏอยู่หลายแห่งในรายงาน วิธีนี้ง่ายและประหยัดเวลาในการการอ่าน เพราะไม่ต้องเสียเวลาพลิกไปดูท้ายบท

9.2 การพิมพ์เชิงอรรถไว้ท้ายบท คือ นำไปพิมพ์รวมไว้ท้ายบท ทำให้ในบางครั้งเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า notes โดยตัดคำว่า foot ออก ไม่อาจเรียกแบบนี้ว่า เชิงอรรถ (footnotes) ได้ เนื่องจากไม่ได้อยู่ที่ส่วนล่างสุดของหน้ากระดาษอีกต่อไป วิธีนี้มีข้อดี คือ ง่ายต่อผู้เขียนและผู้พิมพ์เพราะพิมพ์รวมกันไว้ในที่เดียวกัน และแก้ไขง่าย จัดหน้าได้ง่าย แต่ยากต่อผู้อ่าน เนื่องจากสร้างความลำบากพอสมควรในการหาหมายเลขเชิงอรรถ เช่น ผู้อ่านกำลังอ่านหนังสือบทที่ 2 พบเชิงอรรถหมายเลข 5 จึงต้องเปิดไปดูท้ายบทที่ 2 แต่ถ้าหนังสือเล่มหนา

มาก อาจเปิดผัดบทไปดูเชิงอรรถหมายเลข 5 ท้ายบทที่ 3 หรือบทอื่นได้ง่าย อีกทั้งยังทำให้ขาดความต่อเนื่องและเสียเวลาในการอ่าน ต้องพลิกไปพลิกมา อาจทำให้เบื่อหน่ายที่จะอ่านเชิงอรรถหรืออ่านข้ามไปได้ง่าย

10. แบบแผนการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

การอ้างอิงมีหลายแบบหรือหลายแนวทาง แบบแผนการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ จำแนกตามแหล่งข้อมูลหรือประเภทของเอกสาร ปรากฏอยู่ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แบบแผนการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ จำแนกตามประเภทของเอกสารที่นำมาอ้างอิง

ประเภทของเอกสารที่นำมาอ้างอิง	แบบแผนการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ	
	โครงสร้าง	
1. หนังสือและรายงานทางวิชาการ	โครงสร้าง	<p>ชื่อและนามสกุลของผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ (พิมพ์ครั้งที่, จังหวัดหรือสถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.</p> <p><u>ข้อสังเกต</u></p> <p>1) เครื่องหมายต่าง ๆ นั้น แสดงไว้ด้วยตัวหนา ดังนี้ ชื่อและนามสกุลของผู้แต่ง, [เครื่องหมายจุลภาค] ชื่อเรื่อง ([เครื่องหมายวงเล็บเปิด] ครั้งที่พิมพ์, [เครื่องหมายจุลภาค] จังหวัดหรือสถานที่พิมพ์ : [เครื่องหมายอัฒภาค] สำนักพิมพ์, [จุลภาค] ปีที่พิมพ์), [เครื่องหมายวงเล็บปิดและจุลภาค] เลขหน้า. [เครื่องหมายมหัพภาค]</p> <p>2) ข้อความทั้งหมดนี้พิมพ์ด้วยตัวพิมพ์ปรกติ ยกเว้นชื่อเรื่องเท่านั้นที่พิมพ์ด้วยตัวพิมพ์หนาหรืออาจพิมพ์ด้วยตัวพิมพ์หนาและเอียง ส่วนหมายเลขอ้างอิงทั้ง 2 แห่ง พิมพ์ด้วยตัวเล็กกว่าปรกติและยกสูง</p> <p>3) ผู้แต่งอาจมีคนเดียว 2 คน หรือมากกว่าได้</p> <p>4) ครั้งที่พิมพ์ ใส่เฉพาะเมื่อพิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป พิมพ์ครั้งแรกไม่ต้องใส่</p> <p>5) จังหวัดหรือสถานที่พิมพ์ คำว่า พระนคร เป็นคำเดิมที่ใช้กับหนังสือที่พิมพ์ในขณะนั้น ต่อมาเปลี่ยนเป็น กรุงเทพมหานคร</p>
	ตัวอย่างที่ 1	<p>¹สนั่น ปัทมทิน, การเรียงพิมพ์ (พระนคร : โรงพิมพ์มหา-วิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2513), หน้า 285.</p> <p>²บันลือ พฤกษ์วัน และ ดำรง ศิริเจริญ, เทคนิคและประสบการณ์การเขียนตำราทางวิชาการ (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2533), หน้า 53.</p> <p>³สวาท พันสเกษม และคณะ, สังคมชนบทไทย (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2512), หน้า 17-32.</p> <p>⁴กำธร สติรกุล, ลายสือไทย 700 ปี (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2527), หน้า 101.</p>
	ตัวอย่างที่ 2	
	ตัวอย่างที่ 3	
	ตัวอย่างที่ 4	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเภทของเอกสารที่นำมาอ้างอิง	แบบแผนการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ	
2. หนังสือรวมเรื่อง	โครงสร้าง	<p>ชื่อและนามสกุลของผู้แต่ง, “ชื่อเรื่อง,” ใน ชื่อหนังสือ ชื่อและนามสกุลของบรรณาธิการหรือผู้เรียบเรียง (พิมพ์ครั้งที่, จังหวัดหรือสถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.</p>
	ตัวอย่างที่ 1	<p>¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “การหนังสือพิมพ์” ใน เพื่อหนอน เรียบเรียงโดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (พิมพ์ครั้งที่ 4, พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2503), หน้า 347.</p>
3. บทความจากวารสาร	โครงสร้าง	<p>ชื่อและนามสกุลของผู้เขียนบทความ, “ชื่อบทความ” ชื่อวารสาร ปีที่, ฉบับที่ (เดือน ปี), เลขหน้า.</p>
	ตัวอย่างที่ 1	<p>¹กอบเกียรติ สุวรรณทัต, “นโยบายต่างประเทศของไทย : การร่วมมือส่วนภูมิภาคในเอเชียอาคเนย์” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 9, 1 (มิถุนายน-สิงหาคม 2514), หน้า 14-23.</p>
	ตัวอย่างที่ 2	<p>²จรัส ภัคดีธนากุล, “ศาลกับความเป็นกฎหมายสูงสุดแห่งรัฐธรรมนูญ” ดุลพาท 27, 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2523), หน้า 61.</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเภทของ เอกสารที่ นำมาอ้างอิง	แบบแผนการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ	
	โครงสร้าง และตัวอย่าง	
4. หนังสือ พิมพ์	โครงสร้าง ¹ ชื่อและนามสกุลของผู้เขียนบทความ, “ชื่อบทความ/หัวข้อข่าว” ชื่อหนังสือพิมพ์ (วัน เดือน ปี), เลขหน้า.
	ตัวอย่างที่ 1	¹ ไชยวัฒน์ ยนเปี่ยม “ส่องกง-ชีวิตหลังปี 2540” สยามรัฐ (28 กันยายน 2527), หน้า 2.
	ตัวอย่างที่ 2	² น. รินี เรืองหนู “เปิดผลวิจัย ชีวิตคนกวาดถนน-ขนขยะ กทม. อะไรที่เขาต้องการ” มติชนรายวัน (26 กรกฎาคม 2541), หน้า 5.

11. การลงรายการเชิงอรรถซ้ำ

ผลงานทางวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ บทความ งานวิจัย หรือบทนิพนธ์ที่มีการเขียนเชิงอรรถเป็นครั้งแรก ผู้เขียนจะลงรายการเชิงอรรถไว้อย่างสมบูรณ์ในส่วนล่างสุดของหน้ากระดาษ และเมื่อมีการเขียนเชิงอรรถที่จำเป็นต้องอ้างอิงเอกสารนั้นซ้ำอีก ผู้เขียนจะลงรายการเชิงอรรถอย่างย่อ เช่นนี้เรียกว่า การลงรายการเชิงอรรถซ้ำ ซึ่งมี 3 กรณี ดังนี้

11.1 กรณีอ้างอิงซ้ำโดยอ้างอิงติดต่อกัน เป็นการทำเชิงอรรถเมื่อต้องการอ้างอิงเอกสารเล่มเดิมติดต่อกันอีก โดยเป็นเล่มที่เพิ่งอ้างผ่านมาและยังไม่มีเล่มอื่นมาคั่น การเขียนเชิงอรรถในกรณีนี้จะใช้คำว่า **ibid** (ไอ-บิต) หมายถึง แหล่งที่อ้างมาก่อนแล้ว ถ้าเป็นภาษาไทยใช้ **เรื่องเดียวกัน** โดยใช้ตัวหนาหรือขีดเส้นใต้ และตามด้วยเลขหน้าที่อ้างอิง ตัวอย่างเช่น

¹กำธร สติกรกุล, **หนังสือและการพิมพ์** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515), หน้า 41.

²**ibid.**, p. 41. หรือ ²**เรื่องเดียวกัน** หน้า 41

11.2 กรณีอ้างอิงซ้ำโดยมีเชิงอรรถอื่นมาคั่น กรณีนี้ใช้เมื่อมีเชิงอรรถอื่นมาคั่น และจะคั่นก็เชิงอรรถก็ได้ การเขียนจะใช้ **op.cit** (ออฟ-ซิท) หมายถึง แหล่งที่เคยอ้างมาก่อนแล้ว แต่มีเชิงอรรถอื่นมาคั่น ถ้าเป็นภาษาไทยใช้ **เรื่องเดิม** โดยใช้ตัวหนาหรือขีดเส้นใต้ การเขียนกรณีนี้ จะใส่ชื่อและนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วย **op.cit** หรือ **เรื่องเดิม** และตามด้วยเลขหน้าที่อ้างอิง ตัวอย่างเช่น

¹ กัทร สติกรกุล, หนังสือและการพิมพ์ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515), หน้า 41.

² ประชัน วัลลิโก, หลักการเขียนข่าว (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), หน้า 85.

³ กัทร สติกรกุล, **op.cit.**, หน้า 45. หรือ ³ กัทร สติกรกุล, **เรื่องเดิม**, หน้า 45.

11.3 กรณีอ้างซ้ำแต่ยังคงอ้างหน้าเดิม กรณีนี้จะใช้คำว่า **loc.cit** (ลอก-ซิท) หมายถึง แหล่งที่เคยอ้างมาแล้ว และยังคงอยู่ในหน้าเดิม ถ้าเป็นภาษาไทยใช้ **ซ้ำเรื่องเดิม** สำหรับกรณีที่มีเชิงอรรถอื่นมาคั่น โดยจะต้องใส่ชื่อและนามสกุลของผู้แต่งไว้ข้างหน้าด้วย หรือใช้ **ซ้ำเรื่องเดียวกัน** สำหรับกรณีที่ไม่มีเชิงอรรถอื่นมาคั่น โดยไม่ต้องมีชื่อผู้เขียนหน้าหน้า

¹ กัทร สติกรกุล, หนังสือและการพิมพ์ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515), หน้า 41.

² ประชัน วัลลิโก, หลักการเขียนข่าว (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), หน้า 85.

³ กัทร สติกรกุล, **loc.cit.** หรือ ³ กัทร สติกรกุล, **ซ้ำเรื่องเดิม**

⁴ **Loc.cit.** หรือ ⁴ **ซ้ำเรื่องเดียวกัน**

12. การเลือกแหล่งอ้างอิง

การคัดเลือกแหล่งอ้างอิงหรือที่มาของข้อความหรือแนวคิดที่คัดลอกมาใช้ประกอบในการเขียนผลงานทางวิชาการมีความสำคัญมากเพราะนอกจากจะช่วยเพิ่มความเชื่อถือให้กับเอกสารทางวิชาการแล้ว ยังจะทำให้ผู้อ่านทราบแหล่งที่มาด้วยอันจะเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าต่อไป ดังนั้น ผู้เขียนผลงานทางวิชาการจึงควรประเมินคุณค่าของแหล่งอ้างอิงในด้านความเชื่อถือเป็นอันดับแรก โดยแหล่งอ้างอิงต้องเป็นแหล่งปฐมภูมิหรือเป็นต้นตอของข้อมูล เช่น ข้อมูลสถิติประชากร ควรอ้างอิงจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ สถิติผู้ป่วยอ้างอิงจากกระทรวงสาธารณสุข พระราชบัญญัติต่าง ๆ ควรอ้างอิงจากราชกิจจานุเบกษา ในส่วนของบุคคลที่อ้างอิงควรดูจากวุฒิการศึกษา ประสบการณ์ ผลงาน การเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ วิชาชีพ และสังคม ควรหลีกเลี่ยงการอ้างอิงจากแหล่งทุติยภูมิซึ่งคัดลอกต่อมาจากทอดหนึ่ง และหลีกเลี่ยงการอ้างอิงจากผลงานเขียนหรือผู้เขียนที่ไม่เป็นที่รู้จักหรือไม่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้แล้ว ปีที่พิมพ์ก็มีความสำคัญด้วย ทุกวันนี้ข้อมูลมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว จึงควรเลือกอ้างอิงข้อมูลใหม่ ๆ จากเอกสารทางวิชาการ โดยอาจค้นหาจากบทความในวารสารวิชาการ เอกสารการประชุม สัมมนา หรือจากอินเทอร์เน็ต (internet) เป็นต้น

13. บทสรุป

การอ้างอิงทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นการอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหาหรือแม้กระทั่งการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ ส่วนใหญ่จะได้แนวคิด แนวทาง แบบ และหลักเกณฑ์มาจากหนังสือตำราของต่างประเทศแล้วนำมาประยุกต์ให้เข้ากับสังคมไทยและแต่ละสถาบัน ทำให้การอ้างอิงแบบเชิงอรรถของแต่ละสถาบันมีความแตกต่างกันพอสมควร โดยแต่ละสถาบันการศึกษาจะมีแนวทางหรือแบบของตนเองพร้อมกับจัดทำเป็นคู่มือของแต่ละสถาบันไว้ เช่น คู่มือการเขียนรายงาน การทำวิจัย การทำวิทยานิพนธ์ หรือการเขียนบทความ นอกจากนี้ ในแต่ละศาสตร์ (science) ซึ่งหมายถึงวิชาความรู้ อาจแบ่งเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่ สังคมศาสตร์ (social science) เช่น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ เป็นต้น และศาสตร์ธรรมชาติ (natural science) เช่น คณิตศาสตร์ เรขาคณิต วิทยาศาสตร์ชีววิทยา และเคมี เป็นต้น ทั้ง 2 ศาสตร์ใหญ่ ๆ ดังกล่าวก็จะมีคู่มือของตนเองด้วย

ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลในทางวิชาการหรือในทางปฏิบัติ เป็นการยากที่จะตัดสินจนเป็นที่ยอมรับกันได้ว่าแบบใดดีที่สุดหรือถูกต้องที่สุด อีกทั้งในอนาคตอาจมีแนวทางหรือแบบใหม่เพิ่มขึ้นมาอีกก็ได้ เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรเสียเวลาเถียงกันว่าแนวทางหรือแบบการอ้างอิงแบบเชิงอรรถใดดีที่สุด ถูกต้องที่สุด หรือต้องยึดถือแบบใดแบบหนึ่งเพียงแบบเดียวเท่านั้น อย่างไรก็ตาม มีข้อเสนอแนะว่า ผู้เขียนผลงานทางวิชาการควรใช้คู่มือ แนวทาง หรือแบบการอ้างอิงของสถาบันหรือโรงเรียนที่ตนเองสังกัด โดยแบบนั้นจะต้องเป็นสากลและใช้แบบเดียวกันตลอดเล่มหรือตลอดเรื่อง รวมทั้งไม่ควรลืมที่จะอ้างอิงคู่มือซึ่งเป็นแหล่งที่มาของแนวทางหรือแบบนั้นด้วย

การอ้างอิงถ้าแบ่งตามรูปแบบการเขียนอย่างกว้าง ๆ อาจแบ่งได้เป็น 2 แบบ ได้แก่ การอ้างอิงแบบแทรกปนในเนื้อหาหรือการอ้างอิงแทรก และการอ้างอิงแบบแยกออกจากเนื้อหาหรือการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ ในที่นี้ได้กล่าวถึงทั้ง 2 แบบ แต่เน้นและศึกษาค้นคว้าแบบหลังอย่างกว้างขวาง ส่วนแบบหลังนี้อาจเขียนไว้ที่ส่วนล่างสุดของหน้ากระดาษหรือนำไปเขียนรวมไว้ท้ายบทก็ได้

การศึกษาในครั้งนี้มีข้อจำกัดบางส่วน กล่าวคือ เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางวิชาการอาจหาข้อมูลได้จากหนังสือภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จึงทำให้การอ้างอิงแบบเชิงอรรถมีทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ แต่ในที่นี้ศึกษาเฉพาะภาษาไทยเท่านั้น ซึ่งแม้จะถือได้ว่าเป็นข้อจำกัดส่วนหนึ่ง แต่การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ก็ยังคงมีความสำคัญและมีประโยชน์ เพราะง่ายแก่การทำความเข้าใจ เมื่อผู้อ่านเข้าใจการอ้างอิงแบบเชิงอรรถภาษาไทยได้อย่างถูกต้องแล้ว ก็จะเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการศึกษาค้นคว้าการอ้างอิงแบบเชิงอรรถภาษาอังกฤษซึ่งมีแนวทางหรือวิธีการคล้ายคลึงกันได้ในอนาคตต่อไป

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนเห็นว่า ลำพังความรู้ความเข้าใจในเรื่องการอ้างอิงแต่เพียงอย่างเดียวไม่เป็นการเพียงพอที่จะทำให้การเขียนผลงานทางวิชาการ เช่น หนังสือ บทความ งานวิจัย

และบทนิพนธ์ (ที่มี 3 แบบ ได้แก่ รายงาน ภาคนิพนธ์ และวิทยานิพนธ์) เป็นที่ยอมรับได้ ยังต้องคำนึงถึงสิ่งอื่นอีกด้วย เช่น การเลือกและกำหนดหัวเรื่อง ตลอดจนการทำผลงานทางวิชาการนั้นได้ถูกต้องตามแบบแผนและขั้นตอนของสถาบันการศึกษาแต่ละแห่ง เป็นต้น และที่สำคัญคือ ในการอ้างอิงใด ๆ ซึ่งรวมทั้งการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ ผู้เขียนหรือผู้เขียนอ้างอิงจำเป็นต้องยึดหลักการอ้างอิงดังต่อไปนี้ควบคู่กันไปด้วย คือ ประการที่หนึ่ง การอ้างอิงตามความเป็นจริง หมายถึง ผู้เขียนต้องมีความซื่อสัตย์ต่อข้อมูลที่นำเสนอ ซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น ด้วยการระบุแหล่งอ้างอิงให้ชัดเจนไว้ในผลงานทางวิชาการ อันเป็นการแสดงถึงจริยธรรมและจรรยาบรรณของผู้เขียน พร้อมกับป้องกันปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ด้วย ประการที่สอง การอ้างอิงตามความจำเป็น หมายถึง การที่ผู้เขียนอ้างอิงแหล่งที่มาข้อมูลเฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น ไม่ควรอ้างอิงเรื่องหรือข้อความที่เป็นสากล รู้กันมานาน หรือรู้กันโดยทั่วไปแล้ว ตัวอย่างเช่น ข้อความที่ว่า โลกกลม หรือ ปัจจุบันเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร หรือกินมากอ้วนกินน้อยผอม เป็นต้น และประการที่สาม การอ้างอิงตามสมควร คำว่า ตามสมควร ไม่อาจกำหนดขนาดหรือปริมาณได้แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับประสบการณ์หรือมุมมองของผู้เขียนแต่ละคน เป็นเรื่องที่ผู้เขียนต้องใช้ดุลพินิจและวิจารณญาณของตนเองให้เหมาะสม

บรรณานุกรม

- ชินวุธ สุนทรสีมะ. **หลักและวิธีทำวิทยานิพนธ์ รายงานประจำภาค และเอกสารวิจัย.** พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2522.
- บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **คู่มือการพิมพ์วิทยานิพนธ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. **คู่มือการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.
- บันลือ พฤกษ์วัน และ ดำรง ศิริเจริญ. **เทคนิคและประสบการณ์การเขียนตำราทางวิชาการ.** พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2533.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. **คู่มือการวิจัย : การเขียนรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์.** พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532.
- วาณี ฐานวงศ์สถานติ. **คู่มือการทำบทนิพนธ์.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2534.
- สุวรรณ สุวรรณเวช. **หลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์ แนวการเขียนวิทยานิพนธ์ รายงานทางวิชาการ และรายงานประจำภาค.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2518.

สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. เทคนิคการเขียน การพิมพ์ และการเผยแพร่ผลงาน
ทางวิชาการ. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542.

